

*Л. Є. МУЛИК**(Рівненське представництво МАУП)*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП, 2002, вип. 4, с. 118–119

Система вищої освіти, що діє сьогодні в Україні, формувалась протягом кількох десятиліть, коли і структура, і зміст, і форми управління визначались адміністративно і безальтернативно.

Після здобуття незалежності в суверенній Україні розпочався процес державотворення. Важливою його складовою є формування та втілення в життя власної політики в галузі вищої освіти. Вона спрямована на досягнення українською вищою освітою сучасного світового рівня, відродження її самобутності, національного характеру, оновлення її змісту, форм і методів навчання, організаційних засад побудови та діяльності, примноження інтелектуального потенціалу України та внеску у розбудову економіки, науки і культури країни, підвищення добробуту її народу.

Нині у галузі вищої освіти долається державна монополія, забезпечується її багатоукладність, урізноманітнюються джерела фінансування, вдосконалюються і демократизуються форми управління, розширюються права вищих навчальних закладів, яким надається значна автономія. Реорганізуються існуючі та створюються навчальні заклади різних типів.

Реформа освіти в Україні постійно потребує прогресивних змін у міжнародному співробітництві, інтеграції національної вищої освіти у світовий освітній простір.

Водночас вища освіта України потребує глибокого системного реформування з метою збереження її потенціалу та обсягів підготовки фахівців, посилення державної підтримки її пріоритетних напрямів, приведення у відповідність з найважливішими світовими досягненнями, що безпосередньо пов'язано з якістю управління освітою.

У свою чергу реформування управління освітою в Україні вимагає реальної, а не деклара-

тивної зміни принципових установок і формування нової управлінської культури.

У зв'язку з викладеним структура управління вищою освітою потребує окремого правового забезпечення. Адже управління освітою як наукова галузь у нашій країні ніколи не розглядалась. Були намагання ввести такий напрям, як школознавство, що зводилось до трактування документів інструктивно-методичного характеру. Не було також створено цілісної теорії управління освітою та вищою освітою зокрема, де були враховані інтереси держави, громадськості, принципи системності, розподілу та делегування повноважень, контролю тощо. Управління та політика контролю часто базуються на хибній уяві про існування прямої залежності продуктивності системи вищої освіти від суми витрат на цю систему. Тим, хто приймає рішення і встановлює рівень ресурсів, які виділяються вищій освіті, зручніше контролювати саме витрати і вважати, що з наданням відповідних ресурсів одразу поліпшиться робота цієї системи. Реальність же вносить певні корективи до таких уявлень. Наприклад, витрати на потреби освіти у США за останні 10 років зросли на 100 млрд дол. (при фактично сталій кількості тих, хто навчається), але навряд чи можна стверджувати, що це сприяло значному підвищенню ефективності системи освіти.

Через правове поле держави розв'язується така важлива проблема, як створення однакових умов діяльності вищих навчальних закладів, заснованих на різних формах власності. З одного боку, відсутність відповідних правових механізмів призводить до відсутності контролю і відповідних засобів впливу суспільства і держави на окремі приватні заклади освіти. З іншого боку, правова невизначеність неприбуткового статусу освітньої

діяльності породжує низку інших ускладнень, які спричинюють до виникнення проблем фінансового і майнового характеру, переведення діяльності частини вищих закладів освіти у сферу "тіньової економіки" тощо.

Водночас не можна ігнорувати гостру потребу національної вищої освіти в інвестиціях. Адже сучасна вища освіта розглядає витрати на освіту як інвестиції в людський фактор — найважливіший із факторів економічного зростання. Незалежно від спрямованості інвестицій однією із найважливіших проблем їх здійснення є пошук можливих джерел фінансування, тобто розв'язання проблем ліквідності. Можливість залучення кредитних ресурсів до інвестування у процес навчання виглядає лише гіпотетичною. Серед низки причин недостатнього зростання інвестицій в освіту одними з найважливіших є брак вільних коштів і високий ступінь ризику, який важко застрахувати. За сучасних умов для системи вищої освіти потрібен принципово новий фінансовий механізм, який зміг би ефективно поєднати зусилля держави з потребами і можливостями суспільства і особи. Але нові правила фінансування не можуть бути запроваджені і навіть запропоновані, якщо функціонуватимуть колишня система оподаткування та старий механізм фінансування установ та системи оплати праці.

Альтернативними шляхами фінансування можуть бути такі:

- впровадження ваучерної освіти;
- створення спеціалізованих освітніх фондів;
- суттєві пільги в оподаткуванні вищих навчальних закладів;
- цільові урядові дотації на закупівлю підручників, навчальних посібників, методичної літератури тощо;

- розробка програми залучення позабюджетних коштів;
- подання вищим навчальним закладам в постійне користування земельних ділянок для розвитку навчальних та підсобних господарств.

Управління вищою освітою повинно спрямовуватись на організацію та забезпечення оптимальних умов функціонування галузі вищої освіти, створення системного механізму її саморегуляції на загальнонаціональному, регіональному, місцевому рівнях та у вищих навчальних закладах і наукових установах.

У реформуванні управління освітою вирішальним має стати забезпечення тісного співробітництва органів державного управління освітою всіх рівнів, навчально-виховних закладів, наукових установ, місцевого самоврядування та їх відповідальності у межах повноважень; створення цілісної системи управління освітою в Україні, в тому числі вищою, якій були б властиві гнучкість, демократизм, мобільність, здатність до самоорганізації. У реформуванні управління вищою освітою надзвичайно важливим має стати досягнення чіткого розмежування управлінських рівнів, виокремлення освітніх підсистем в межах галузі, визначення взаємозв'язків і впливів підсистем на систему загалом, вирішення структурних елементів освітніх підсистем тощо.

Успішне розв'язання цих завдань залежить від рівня управління і управлінців, здатних ефективно забезпечити відповідність навчання і виховання суспільним потребам, запитам особистості і світовим досягненням в умовах інтеграційних процесів, що відбуваються в освіті.